

УДК 81'25-112'2

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР У ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Антонівська М.О.

Київський національний університет культури і мистецтв

Дослідження присвячене аналізу концептуального підходу до визначення поняття метафори; розглядає умови ефективного перекладу метафори та усвідомлення її лексико-семантичного та експресивно-оцінного наповнення в сфері художнього стилю англійської мови. Стаття висвітлює головні компоненти та функції метафори, виділяє основні способи перекладу метафори у художньому стилі англійської мови.

Ключові слова: метафора, художній стиль, текст, переклад, методи перекладу.

Постановка проблеми. У різних мовних стилях, особливо в стилі художньої літератури, широко використовуються мовні засоби, що підсилюють дієвість висловлювання завдяки тому, що до його логічного змісту додаються різні експресивно-емоційні відтінки. Художня мова відрізняється від усіх інших перш за все тим, що вона виконує естетичну функцію та додає експресивного забарвлення тексту. Реалізація цієї функції означає подання навколишньої дійсності в образній, конкретно – чуттєвій формі. Слова, типові для художньої літератури, не просто інформативні, а й описові, тобто мають здатність давати характеристику певного предмету, додаткову до ознак, які візуально закріплені за даною словниковою одиницею і зафіксовані в словниках. Посилення виразності мови досягається різними засобами, в першу чергу використанням тропів – так званих лексичних засобів створення образності. Однією з найбільш розповсюджених видів тропів є *метафора*.

Сучасний етап розвитку лінгвістики та перекладознавства характеризується зростом інтересом до функціонування метафор у різноманітних галузях вживання та способах їх перекладу з однієї мови на іншу.

У лінгвістику метафора прийшла з риторики. Вона використовувалася, щоб заповнити лексичну лакуну (номінативна функція), «прикрасити» мову або переконати (головна мета риторичної промови). У процесі семантичного розвитку метафора перетворювалася на абстрактне поняття, ставала одиницею номінації, втрачаючи стилістико-експресивну виразність. Проте всі сучасні дослідження цього тропу спираються на фундаментальне положення Аристотеля про метафоричний перенос [1, с. 110].

Метафора є, перш за все, семантичним процесом, що передбачає певні стадії розгортання, а також початкові, проміжні та кінцеві результати. Отже, у ній розрізняють динаміку (процес утворення мовної метафори) і статику (кінцевий результат процесу метафоризації).

Донині залишається остаточно не розв'язаним питання про характер фундаментальних засад метафори: яку природу – мовну, дискурсивну чи концептуальну – має це явище. Тому в сучасній філології цей троп розглядають на двох принципово різних рівнях: пропозиціональному та образно-асоціативному.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Методологічну основу роботи складають фундаментальні дослідження та теоретичні роботи таких відо-

мих вчених в галузі мовознавства та стилістики (Н.Д. Арутюнова, Н.Д. Бессорабова, А.І. Єфімов, А.П. Чудінов, В.К. Харченко, П. Ньюмарк, Т.А. Казакова, Ю.С. Степанова, М. Блек, М.І. Гумільова, Дж. Лакофф і М. Джонсон, Г. Гак, Ю.Н. Караулов, Є.З. Кубрякова, В.В. Петров, Г.Н. Складарська, В.М. Телія, В.Г. Харченко та багато інших).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність та важливість даної теми визначається сучасними тенденціями в області вивчення метафори та освітленні різноманітних теорій. Метафоричність є однією з можливостей створення експресії, бо вона, як правило, пов'язана з семантичними зрушеннями, що призводить до додаткової експресивної насиченості тексту в цілому. Крім того, метафора використовується у всіх художніх творах, але порівняно невелика кількість дослідників займаються її кропітким аналізом.

Саме тому, **метою** цієї статті є дослідження лінгвостилістичних параметрів, особливостей та функцій метафори, аналіз основних способів її передачі при перекладі з англійської мови на українську.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) проаналізувати теоретичні позиції вітчизняних та зарубіжних мовознавців щодо дефініцій «художній стиль та текст», «метафора» та «метафоричний процес»;
- 2) виявити основні функції та особливості художньої метафори;
- 3) розглянути способи передачі метафори при перекладі з англійської мови на українську;
- 4) довести важливість дослідження метафори у контексті художнього стилю англійської мови та способів її перекладу.

Об'єктом дослідження є метафора як мовне явище англійської мови.

Предметом дослідження є особливості перекладу метафори в художньому стилі з англійської мови на українську та її лінгвостилістичні параметри.

Виклад основного матеріалу. Поняття метафори викликало різноманітні дискусії протягом всієї історії лінгвістичної науки. Але вивчалось це поняття і в інших науках. Можна сміливо стверджувати, що саме метафоричне мислення спричинило розвиток як мови, так і культури в цілому. Тому в широкому культурному полі розуміння метафори присутнє не лише в лінгвістиці, але й у філософії, психології, літературознавстві. Дослідженням метафори займалися най-

видатніші мислителі – Арістотель, Руссо, Гегель, Е. Кассіпер, Х. Ортегі-і-Гассет та багато інших. Метафора і сьогодні привертає увагу представників різних наук, які по-різному визначають її сутність. На думку Арутюнової Н. Д., вивчення метафори «стає все більш інтенсивним та швидко розширюється, захоплюючи різні області знань – філософію, логіку, психологію, психоаналіз, герменевтику, літературознавство, літературну критику, теорію витончених мистецтв, семіотику, риторіку, лінгвістичну філософію, різні школи лінгвістики» [2, с. 98]. Метафора є одним із засобів пізнання реальності, осягнення свідомості, реалізації мовного потенціалу шляхом трансформації сфер доменів: від конкретної до абстрактної, від матеріальної до духовної. Метафоризація є потужним засобом розвитку і збагачення семантики і функції слів.

Отже, метафора – архетип, вона дає початок незліченній безлічі символів, що виникають у рамках мистецького твору [5, с. 26].

Що ж стосується використання та функціонування метафори в різних мовних стилях, а саме художньому, то метафора гнучко відбиває когнітивні процеси, які відбуваються у суспільстві та літературі; більше рухається, не обтяжена необхідністю експлікації з тексту. Метафори, які використовуються в художньому стилі англійської мови є одним із засобів (поруч з образною номінацією, фразеологічними одиницями) створення експресії, які є необхідною умовою для функціонування певного стилю мови та його засобів.

Стиль художньої літератури (інші назви: художній, художньо-белетристичний) являє собою складний сплав у якому відображається все багатство літературної мови. Тут можливі поєднання елементів усіх стилів, а також діалектів, жаргонізмів та інших складників, якщо це вмотивоване потребами мистецького зображення дійсності. У цьому стилі вирізняються засади організації мовних засобів прози, поезії та драматургії, кожна з яких у свою чергу характеризується розмаїттям жанрових особливостей. Та попри жанрові відмінності художній стиль є цілісною категорією літературної мови, оскільки всі його різновиди об'єднуються виконуваною ним спільною функцією впливу.

Якщо порівняти арсенал експресивних засобів художнього стилю і деяких жанрів публіцистики, то виявляється, що тут є багато спільного, проте вони відрізняються своїми завданнями, сферою застосування, обсягом використовуваних слів та конструкцій. Так, наприклад, введення в мову художнього твору суспільно-політичної лексики і фразеології, вимагає від письменника добре розвиненого чуття художньої міри, знання найтонших нюансів, що виникають у слові від зміни контексту. Відомо, що невмотивоване переміщення мовних засобів з одного стилю в інший – функціонально далекий – сприймається як різкий дисонанс або як засіб комізму. В образній, емоційно насиченій мові, поезії не тільки таке переміщення, а навіть поодинокі стилістичні вади у використанні лексики знижують, а то й зовсім зводять нанівець художню вартість твору [2, с. 165].

Використання мовних засобів у художньому стилі зумовлено його призначенням – образно відтворювати дійсність, тобто змальовувати жит-

тя через образи, втілені в слова. Тому найхарактернішою ознакою мови красного письменництва є гранична чуттєва конкретність при відтворенні образів людей та явищ навколишньої дійсності, глибока виразність, емоційність, картинна мальовничість. У художньому стилі можуть поєднуватися досить різнопланові мовленнєві засоби з погляду їхніх експресивно-стилістичних та номінативно-виразової сили будь-які співвідношення елементів загальної системи мови та її стилів [7, с. 12].

Що ж стосується вживання метафори в художньому стилі, то найбільш стилістично значущою є образна метафора, яка виникає в результаті метафоризації ідентифікуючого імені в позиції предиката, віднесеного до іншого, вже найменованого предмету або класу предметів. Метафора тут – пошук образу, спосіб індивідуалізації, оцінки, пошук смислових нюансів. Апетуючи до інтуїції адресата, вона залишає адресату можливість її творчої інтерпретації.

Наведемо приклад метафори з казки О. Уайльда «Егоїстичний велетень» («The Selfish Giant»):

«Who hath dared to wound thee?» Cried the Giant, «tell me, that I make take my big sword and slay him.» «Хто посмів нанести тобі ці рани?» завлакав велетень, «скажіть мені, і я візьму свій великий меч і в'ю його».

«Nay,» answered the child: «but these are the wounds of Love». Ніхто, – відповіла дитина, але це рани від любові [19, с. 48].

Тут пряме значення дієслова *wound* (ранити) перейшло в метафоричне іменник *the wounds of Love* (рани любові). Письменник ніби хоче сказати, що любов теж ранить – тільки не фізично, а душевно.

Таким чином, спираючись на проаналізовані дослідження радянських вчених-лінгвістів В.В. Виноградова, А.І. Єфімова, М.Н. Кожіної [6, 7, 8] та інших, можемо зазначити, що стиль художньої мови часто розглядається як синтез різних стилів літературної мови. Елементи інших стилів часто стають загальнодоступними саме через стиль художнього мовлення. Якщо порівняти арсенал виражальних засобів художнього стилю і деяких жанрів публіцистики, то виявляється, що тут є багато спільного, проте вони відрізняються своїми завданнями, сферою застосування, обсягом використовуваних слів та конструкцій.

Згідно класифікації метафор, метафори поділяються в залежності від ступеня складності перекладу на:

- 1) традиційні;
- 2) стерті;
- 3) авторські;
- 4) розгорнуті.

Розглянемо способи перекладу, що більш притаманні відтворенню кожного з наведеного виду метафори.

Відтворення традиційних метафор

Традиційні метафори містять в собі чітко виражений культурний відтінок. Вживання багатьох з них зумовлено мовною традицією. Для перекладу традиційних метафор використовують, як правило, *контекстуальну заміну*, тому що, зазвичай, образ метафори, що є традиційною для мови перекладу, не завжди має буквальный відповідник в мові перекладу, наприклад:

They meet all kinds of crazy fish [18, p. 49].
Вони водяться хтозна з ким [15, с. 50].

Еквіваленту даної метафори в українській мові не існує, отже перекладач звертається до контекстуальної заміни, метафоричність виразу при цьому дещо втрачається.

В наступному прикладі також є актуальним цей прийом:

...he wasn't fit to lick my shoe ... [18, p. 43] *...він не вартий і мого нігтя* [15, с. 44].

В українській мові існує еквівалент даної метафори, але образ зовсім інший.

Відтворення стертих метафор

Стерті або мертві метафори, кажучи метафоричною мовою, вимерли від постійного вживання, але саме ці метафори свідчать про те, що вони відповідають семантичній системі. Це ті метафори, які ми вживаємо кожного дня, не звертаючи увагу на приховану в них образність [14, с. 76].

Для перекладу стертих метафор, як показує дослідження, більшою мірою вживається метод калькування, наприклад:

Tom Buchan compelled me from the room as though he were moving a checker to another square.
Том Б'юкенен владно випроводив мене із вітальні – немов пересунув пішака зоднієї клітки на іншу.

Використання калькування в даному прикладі не порушує норми вживання та сполучуваності слів в мові перекладу, і разом з тим ця метафора є зрозумілою для реципієнта перекладу.

Українські граматичні конструкції також зазнають впливу англійських форм (в прикладі, наведеному нижче, в українському реченні активну дію виконує нежива істота, що є нетиповим для української мови, але є звичайним явищем в англійській мові):

The Buchanan's house floated suddenly toward us. – *Маєток Б'юкененів раптом вплив нам назустріч.*

В цьому прикладі, для перекладу стертої метафори перекладач вживає калькування, та зберігає метафоричність початкового образу.

Переклад авторської метафори

Як вдало підкреслила В.Н. Телія, авторська метафора, як відомо, відрізняється своєю сміливістю, оригінальністю та новизною. Часом автор проводить досить сміливі паралелі, які здається, зовсім не мають ніякого спільного концепту [14, с. 67].

При перекладі авторської метафори, більшість перекладачів приймають за належне зберегти авторській текст, але й визнають можливість трансформації, коли це викликано мовною або художньою необхідністю. Перекладач намагається побачити оригінал очима автора та передати побачене правильно підібраними засобами своєї мови.

Для перекладу авторських метафор використовують майже усі види перекладу, але найчастіше використовується описовий переклад, наприклад:

Her voice is full of money... That was it. I'd never understood before. It was full of money – that was the inexhaustible charm that rose and felt in it, the jingle of it, the cymbals' song of it [18, p. 90]. *У її голосі відчувався дзвін грошей... І так воно й було. Тільки тепер я зрозумів це.*

В її голосі дзвенікали гроші – ось що безнастанно вабило в його чарівних переливах, дзвенікіт металу, переможна сила кимвалів [15, с. 91].

Застосувавши описовий переклад, перекладач повністю передав зміст та образність авторської метафори, разом з цим зберіг синтаксичну структуру речень.

Переклад розгорнутих метафор

Розгорнута, або розширена метафора складається з декількох слів, які вживаються метафорично та створюють єдиний образ, тобто є взаємопов'язаними та доповнюють одне одного для підсилення образу. Розгорнуті метафори, як правило, розкриваються протягом великого відрізка.

Найчастіше для перекладу розгорнутих метафор вживається смисловий розвиток, наприклад:

He felt their presence all about the house, pervading the air with the shades and echoes of still vibrant emotions [18, p. 92]. *Скрізь у будинку він відчував їхню присутність – йому здавалося, що у повітрі бринять відлуння освідчень* [15, с. 93].

Перекладач вживає вираз *йому здавалося* в перекладі, не зважаючи на те, що цей зворот відсутній в тексті оригіналу, але він є логічним та доцільним розвитком перекладу.

Висновки і пропозиції. Таким чином, метафора являє собою особливий стилістичний прийом, в основі якого лежить взаємовідношення словникового і контекстуального значень.

Адекватний переклад будь-якого художнього тексту, а отже і його складових (зокрема стилістичних прийомів) має на меті вірну передачу засобами іншої мови не тільки фізичного і суто інформативного змісту тексту, але і його комунікативної/функціональної спрямованості.

Метафори у художній літературі завжди знаходяться в центрі уваги, тому що приховані тактики маніпулювання суспільною свідомістю вуюються саме за допомогою цих мовних засобів.

Розкривши способи перекладу метафоричних виразів, згідно з класифікацією П. Ньюмарка [6, с. 72], ми простежили частотність використання способів перекладу метафори за наступними ознаками:

- збереження аналогічного метафоричного образу, тобто дослівний переклад;
- переклад метафори порівнянням;
- заміна еквівалентною метафорою у мові перекладу);
- збереження аналогічного метафоричного образу з додаванням пояснення, яке дає підставу порівняння експліцитним;
- перефразовування.

Що стосується кількісного аналізу методів перекладу метафор у художньому стилі англійської мови, то можна прослідкувати таку динаміку: метод калькування (35%), описовий переклад (8%), контекстуальний переклад (45%), смисловий переклад (12%).

Загалом, у художньому стилі найбільше використано традиційних метафор (60%), розгорнутих (10%), авторських (25%) та стертих (5%).

Підводячи підсумки, слід зазначити, що образність створюється письменником за допомогою різних мовних засобів. Тому перекладач має докладати зусиль, щоб не позбавити текст його

яскравості, образності та індивідуальних особливостей стилю автора. Результати частотно-го аналізу показали, що універсальним методом перекладу є калькування та описовий переклад, але для кожного виду метафор існує свій власний метод, який сприяє найбільш адекватному перекладові.

Оскільки метафора притаманна текстам різних жанрів, то *перспективним* ми вважаємо порівняльне дослідження перекладу метафор

в публіцистичних наукових та художніх текстах, встановлення особливостей перекладу метафор в цих типах текстів. Також, на нашу думку, є перспективним дослідження перекладу українською мовою метафор в англійських наукових текстах: вживання метафори в наукових текстах більш характерно для англійської мови аніж для української мови, тому було б доцільним проаналізувати особливості перекладу метафори на матеріалі наукових текстів.

Список літератури:

1. Арістотель. Поетика. К.: Мистецтво, 1967. – 136 с.
2. Арутюнова Н.Д. Теория метафоры / Н.Д. Арутюнова. – М., Астрель, 1992. – С. 5-59.
3. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М., 1999. – 356 с.
4. Бессарабова Н.Д. Метафора как языковое явление. Значение и смысл слова: художественный язык, публицистика / Под ред. Розенталя Д.Е. М.: Изд-во МГУ, 1987. – 200 с.
5. Блэк М. Метафора // Теория метафоры: Сб. / М. Блэк. – М.: Прогресс, 1990. – С. 153-172.
6. Виноградов В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. М.: Изд-во Академии наук СССР, 1963. – 250 с.
7. Єфімов Л.П., Яснецька О.А. Стилистика англійської мови: дискурсивний аналіз. Учбово-навчальний посібник. – Вінниця: Нова Книга, 2004. – 240 с.
8. Кожина М.Н., Дускаева Л.Р., Салимовский В.А. Стилистика русского языка. – М., 2008. – 345 с.
9. Комісаров В.Н. Лінгвістика перекладу / В.Н. Комісаров. – М.: Міжнародні відносини – 1980. – 167 с.
10. Лакофф Дж. Когнитивная семантика / Дж. Лакофф. – М., 1995. – 115 с.
11. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры // Теория метафоры / Х. Ортега-и-Гассет. – М.: Прогресс, 1990. – 109 с.
12. Палевина Н.Ф. Стилистический анализ художественного текста / Н.Ф. Палевина. – Л., 1980. – 272 с.
13. Склярєвская Г.Н. Метафора в системе языка. СПб.: Наука, 1993. – 150 с.
14. Телія В.Н. Метафоризація та її роль // Роль людського фактора в мові / В.Н. Телія. – М., 1989. – 227 с.
15. Фіцджеральд Ф.С. Великий Гетсбі. – Харків:Фоліо, 2003. – С. 256.
16. Харченко В.К. Функции метафоры. Воронеж: ВГУ, 1991. – 88 с.
17. Black M. More about metaphor // Metaphor and thought. – Cambridge, 1979. – P. 19-45.
18. Fitzgerald F. Scott. The Great Gatsby. – Dnipro Publishers, Kiev, 1973. – 280 p.
19. Wilde O. The happy prince. – 1987, p. 10.

Антонивская М.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ПЕРЕВОДА МЕТАФОР В ХУДОЖЕСТВЕННОМ СТИЛЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Исследование посвящено анализу концептуального подхода к определению понятия метафоры; рассматривает условия эффективного перевода метафоры и осознание ее лексико-семантического и экспрессивно-оценочного наполнения в сфере художественного стиля английского языка. Статья освещает главные компоненты и функции метафоры, выделяет основные способы перевода метафоры в художественном стиле английского языка.

Ключевые слова: метафора, художественный стиль, текст, перевод, методы перевода.

Antonivska M.O.

Kyiv National University of Culture and Arts

LINGUOSTYLISTIC FEATURES OF FUNCTIONING AND TRANSLATION OF METAPHORS IN THE ARTISTIC STYLE OF THE ENGLISH LANGUAGE

Summary

The study focuses on the analysis of the conceptual approach to the definition of metaphor, considers the conditions of metaphor's effective translation and awareness of its lexical-semantic and expressive-evaluative content in the field of the artistic style of English language. The article highlights the main components and functions of metaphor, distinguishes the main ways of metaphors translation in artistic style of English language.

Keywords: metaphor, artistic style, text, translation, methods of translation.